

Tento text je zárodkem článku o profesionalizaci domácích prací, na kterém začínám pracovat s kolegyní Adélou Souralovou. Veškerý text, který zde prezentuji, ale bude pouze mým dílem a mým přemýšlením nad tématem (na článku vlastně teprve budeme pracovat, takže zatím e probírám tématem sám).

Podle Mezinárodní organizace práce (ILO) na základě statistik z různých zemí světa pracuje v cizí domácnosti oficiálně 53 milionů osob, dle odhadů však kolem 100 milionů, přičemž 83 % těchto osob jsou ženy (Ezzeddinne, Pavelková IN Ezzeddinne 2014). „Pracovnice v domácnosti je každá pracovnice, která vykonává placenou práci v domácnosti svého zaměstnavatele. Může se jednat o uklízečky, pečovatelky o děti, nemocné a seniory, hospodyně, au pair, osobní kuchařky atd. (Ibid.) Tyto osoby se pak dělí na dvě základní skupiny dle typu přítomnosti v domácnosti. Jsou to tzv. live-in (pracovnice a pracovníci žijí v domácnosti, ve které i pracují) a live-out (pracovníci a pracovnice do domácností pouze docházejí, ale žijí jinde) (Ibid.). Z výše uvedených statistik lze také vyčíst, že minimálně polovina domácích prací je provozována neoficiálně.

Jak bylo výše naznačeno, drtivou většinu pracovníků v oblasti domácí péče tvoří ženy. Tato skutečnost vychází především z historického faktu, kdy domácí práce byly v západní společnosti téměř vždy považovány za doménu žen, která byla vykonávána bez nároku na honorář (z lásky) či za minimální mzdu nebo jen ubytování v případě hospodyň a služek (Jechová 2012). Jak zdůrazňuje Souralová, jde také o vyjádření genderového řádu společnosti, kdy je „pečovatelství odvozováno od ženství, které je zas definováno skrze pečovatelství“ (Souralová 2012: 34). Jinak řečeno: „všechny pečovatelky jsou ženy a všechny ženy jsou pečovatelky“ (Ibid.)

Kromě toho (nebo možná právě proto), že pečovatelství a domácí práce byly a jsou považovány za ženskou doménu, jsou také považovány za práci neodbornou a úměrně tomu jsou ohodnoceny jak z hlediska prestiže, tak i z hlediska finančního. Jak říká Helma Lutz, „dovednosti nutné v domácnosti jsou považovány za *každodenní* dovednosti, které tak unikají nebo vzdorují hodnocením podle meritokratických principů“ (Lutz IN Souralová 2012). Lze tedy hovořit o nízkém statusu společenského ocenění tohoto typu práce, který se nazývá

reprodukční v protikladu k práci produktivní, která pouze nereprodukuje, ale i něco určitého vytváří, jak termín napovídá (Uhde 2012).

Historický vývoj statusu domácích prací je pak v rámci postkomunistických zemí specifický tím, že za minulého režimu neexistovalo svobodné podnikání v této oblasti, a to i z toho důvodu, že, jak jsme zmínili v úvodu, mít služebnictvo bylo historicky znakem vyšších vrstev, a tedy pro minulý režim nežádoucím buržoazním přežitkem. Ač komunistický režim propagoval rovnost pohlaví ve všech oblastech života, starost o domácnost reálně zůstávala na bedrech žen, kterým tak po návratu z práce začínalo to, co feministická teorie nazývá „druhou směnou“ (Hochschild 1989). Po Sametové revoluci se pak diskurz domácích prací pomalu měnil a vrátil se na trh práce.

I tak je postavení domácích prací na trhu práce v České republice poměrně specifické oproti situaci především na západ od našich hranic. Tam domácí práce vykonávají velmi často nebo spíše obvykle migrantky. V této souvislosti se obvykle mluví o „transnacionálních praktikách péče“, které jsou součástí globálních sociálních nerovností (Uhde 2012:12). V České republice tomu tak obvykle není. I zde migrantky vykonávají placené domácí práce, ale jde o specifický segment trhu, který se týká především ukrajinských a filipínských pracovnic (Ezzeddinne 2014, Redlová 2013). Zvláště filipínské pracovnice, které obvykle pracují jako chůvy, pak spadají do kategorie live-in, což je jinak pro typické pracovníky v oboru domácích prací v České republice netypické (do České republiky nemíří ani mnoho au-pair (Búriková), které jsou typickými live-in pracovnicemi). To je způsobeno širokou škálou důvodů, bezpochyby mezi nimi hraje významnou roli nízký počet migrantů v České republice a s tím související obavy ohledně kulturních odlišností a přesvědčení, že především pro práci s dětmi je lepší, aby pracovnice byla Češkou (Souralová); stejně jako nižší kupní síla obyvatelstva oproti západoevropským státům a také zmiňovaným odlišným historickým vývojem.

Proti obvyklému mezinárodnímu trendu jde také v České republice model delegované péče, o kterém píše Adéla Souralová (Souralová 2011), kdy české ženy pracují jako chůvy pro vietnamské. Souralová v této souvislosti hovoří o narušování klasické etnické logiky, kdy je péče o děti a domácnost delegována na migrantky (Souralová 2012)

Nízký status domácích prací se projevuje například v tom, že spíše než za skutečnou práci jsou považovány za otravnou povinnost a v případě péče o děti či staré lidi zas za ženskou přirozenost. To se zcela odráží i do postavení domácích prací a péče na pracovním trhu a jsou tedy špatně platově ohodnocenou prací s nízkým společenským statutem, která je vnímána jako ženská doména a je z velké části stále vykonávána především ženami. Markantnější je to v případě úklidových prací, kde k dobrému úklidu stačí zkušenost, zručnost a dobrá fyzická kondice. V případě péče jsou nároky sice vyšší, protože jde přeci jen o osoby a nikoli majetek, ale zde se předpokládá kromě zkušenosti ona přirozenost (která ostatně může nahradit i onu zkušenost). Domácí práce tak může vykonávat téměř každá žena.

S tím ovšem nesouhlasí majitelé a majitelky agentur domácích prací. Zdůrazňují, že nabízejí profesionální servis, který je postavený na odborném vědění, kterým laik běžně nedisponuje. Někdy to vyjadřují i svým slovníkem – nepoužívají například pojem „uklízečka“ (jak se vyjádřila jedna z respondentek, to je pro ně neupravená paní s hadrem na holi) a pracovníce v oblasti úklidu nazývají raději „hospodyně“. Podobně majitelky agentur zprostředkovávajících chůvy pro děti zdůrazňují, že ne každá matka a už vůbec ne každá žena je chůvou. Jinými slovy, laik, tedy běžný člověk nemá šanci si uklidit tak kvalitně jako to dovedou profesionálky a žádná matka (ač je mateřská láska nenahraditelná, zdůrazňují) nikdy nedokáže dítě rozvíjet jako školená profesionálka.

Lze namítnout, že v případě promluv majitelů a majitelek agentur, jde o deklarace, kterými obhajují své místo na trhu, ceník svých služeb a celkově se snaží zvyšovat prestiž svému odvětví v podnikání, protože je to pro ně zkrátka výhodné. I to je zřejmě zčásti jejich motivací, na druhou stranu všichni majitelé a majitelky agentur zdůrazňují, že jejich pracovníce procházejí náročným výběrovým řízením, jímž většina uchazečů a uchazeček neprojde; jejich zaměstnanci a zaměstnankyně musejí procházet pravidelnými školeními; jsou držiteli různých certifikátů v oblasti úklidu či výchovy dětí; jejich zaměstnanci a zaměstnankyně musejí prokazovat hluboké znalosti ohledně druhů povrchů a vhodných úklidových prostředků v případě úklidu či dětské psychologie a pedagogických postupů v případě péče o dítě; a jsou nositeli obrovské zodpovědnosti – ať už hmotné či za osobu blízkou.

Jak přesně je dosahováno tohoto profesionálního přístupu? Adéla Souralová mluví o třech zásadních prvcích agenturní péče na trhu práce a těmi jsou specializace, kvalifikovanost a profesionalizace (Souralová 2012: 37). Na těchto třech pilířích stojí profesionální přístup. Začněme kvalifikovaností. Majitelé a majitelky jak agentur na hlídání dětí tak úklidových služeb se shodnou na základní skutečnosti: agentury za vás provedou náročný výběr vhodné kandidátky. Slovy majitelky agentury Pink:

To, co my nabízíme, je, že jedna stálá paní bude chodit do jejich domácnosti. Vybereme stálou paní, která je prověřená. To je nejdůležitější. My děláme výběr toho člověka. Všichni mají samozřejmě strach, kdo k nim přijde, jestli je nevykrade, neunesse nám dítě a tak dále. Takže první co, ten člověk musí být z naší strany výborně vybraný. To znamená, že musí samozřejmě procházet interview, školením, musí mít reference - že někde pracoval a pracoval dobře, nebyly s ním žádné problémy. Musí být zdravý a musí mít výpis z trestního rejstříku. A projít naším interním školením, že je schopen to zvládat, že vnímá tu práci, že má k té práci vztah, že je vůbec čistotný. Takže to je první co, že oni si nemusí hledat sami na internetu někde, a prověřovat si ho a zjišťovat, jak si ho prověřovat, to bere šíleně moc času. Takže my ten výběr uděláme za ně. (Pink)

Jinými slovy agentury zajistí, že vaše chůva či hospodyně bude kvalifikovaná a důkladně to prověří. Agentury za vás provedou náročné výběrové řízení a vyberou vám spolehlivou a prověřenou pracovníci – navíc se zárukou, že nebude-li vyhovovat vašim potřebám, bude promptně vyměněna a nahrazena. Klíčovým slovem je zde právě spolehlivost. Zvolíte-li agenturu, nemusíte se obávat, že si koupíte zajíce v pytli.

Druhým prvkem, který zakládá profesionální přístup je profesionalizace, je specializace. Jak říká Bridget Anderson, v zahraničí jsou domácí práce charakterizovány jako tzv. *three Cs jobs* (cooking, cleaning, caring) (Anderson IN Souralová 2012: 37). Český trend jde zde opět proti tomu zahraničnímu a zakládá si na striktní specializaci. Většina agentur je přímo specializovaná na jednu činnost domácích prací – úklid, péči o dítě nebo péči o seniory, hospodyňství. Zároveň jsou na českém trhu i takové agentury, které nabízejí celé portfolio domácích prací, ale téměř nikdy nenabízejí jednu paní do domácnosti, která by dle potřeba zastávala všechny tři *Cs jobs*. Všichni majitelé a majitelky agentur se ovšem bez výhrad shodli na tom, že trvají na přesném smluvním vymezení typu práce, které mají pracovníci v dané domácnosti vykonávat. To je dáno charakterem domácích prací, které mají tendenci se přelévat a propojovat, a proto jsou agenturami vždy striktně odlišovány. Slovy majitelky agentury Grey:

Klient přijde a řekne, co chce: drobný úklid, vyluxovat, utřít prach, umýt sociálky a tak. A pak se zeptá, zda umýváme i okna. A já řeknu ano. Takže okna umyjeme. A já mu nabídnu, jestli chce běžný úklid, nebo mu nabídnu alternativy, ta holka tam nemusí být jenom na to, aby uklidila. Dělá i jiné věci. Co akorát nesmí dělat, na to je upozorňuju, že si ji třeba objednájí na úklid a v domácnosti budou děti a paní odejde, tak ona nakonec ještě bude hlídat ty děti. To ne. Může dělat jenom to, na co je podepsaná smlouva. A smlouvu na každou práci děláme zvlášť. Kdyby tedy měla smlouvu na péči o seniora a úklid domácnosti, tak jsou to dvě věci. Na každou činnost se dělá smlouva zvlášť.

Specializovanost služeb, na které si agentury zakládají, úzce souvisí i s třetí zmiňovaným prvkem profesionálního přístupu, kterým je profesionalizace. Podobně jako věda se s postupem úrovně vědění specializovala na samostatné obory a podobory, stejným procesem prošly i domácí práce. Každá specializovaná a úzce vymezená oblast (péče o dítě, úklid, vaření, apod.) má své odborníky a specifické metody. Jak píše Helma Lutz, „jedním z hlavních rysů profesionality je tedy existence norem, podle kterých má být daná profese vykonávána, a existence etického kodexu“ (Lutz IN Suralová: 39). Tyto normy, podle kterých má být faná práce vykonávána, můžeme nazvat jako odborné vědění.

Toto odborné vědění zakládá profesionální přístup a tedy rozdíl oproti normálnímu úklidu. Jak to shrnula jedna z respondentek

Žena, která se živí úklidem, by měla umět uklidit výrazně lépe, než žena, která se živí něčím jiným. Rozumíte, vy, když si jako zaměstnanec Masarykovy Univerzity půjdete umýt okna, tak to budete dělat celý den. Ale když si pozvete dámu, která se tím živí, tak to bude mít za tři hodiny hotové. Nic lepšího mě nenapadá. Když se manžel rozhodne umýt vanu, tak to dělá dvě hodiny, zatímco já to mám za deset minut hotové. Protože jsem profesionální uklízečka a vím, jak se to dělá, aby to bylo rychle, efektivně a dobře. A manžel už to od té doby nedělá, myslel si, že to není žádná práce (smích). V tom je ta přidaná hodnota.

Důležitou součástí odborného vědění je v případě úklidu i zmiňovaná znalost povrchů. Škála povrchů, kterou si lidé do domácností mohou pořídit a pořizují, se zdá být nekonečná a každý z těchto povrchů vyžaduje, dle slov majitelů a majitelek agentur, speciální péči. Lidé tedy čím dál častěji žijí v domovech, o které se nedokážou starat, což dříve náleželo pouze vyšším vrstvám obyvatelstva.

Kolikrát si lidi koupí nádherné věci, ale z takových materiálů, že sami neví, jak to ošetřovat. Oni i už z toho důvodu se na nás obrací, protože oni neví nebo to zničí. Takže jsou raději ochotní si zaplatit tady za to, aby ten člověk byl profesionál a nehladě na to, že firma musí být i pojištěna, to je samozřejmé. Ale oni sází na to, že jsme profesionálové. Protože oni si mohou vzít někoho zvenčí. Někoho na inzerát, dám třeba příklad, za poloviční cenu, za hodinovou mzdu. Ale nevyplatí se to, protože nemají to školení, nemají certifikace, nikdo za ně neručí.

Jak jsme zmínili výše, důležitou součástí profesionalizace je i etika práce. Adéla Souralová v této souvislosti mluví o udržování hranic – tedy, že „součástí profesionálního přístupu je i profesionální odstup“ (Souralová 2012: 39). Toto udržování hranic souvisí nejen se specializací, o čemž jsme hovořili výše, tedy s tím, že domácí práce se mají tendenci prolínat a stírat hranice mezi sebou, ale především s tím, že pracovnice v oblasti domácích prací, jak název napovídá, vstupují do výsostně soukromého prostoru domácnosti a rodiny, a tak musejí velmi obezřetně vyjednávat svou roli v jejich rámci.

- specifický vývoj domácích prací v postkomunistických zemích (běžné za první republiky, za minulého režimu proklamovaná rovnost)
 - o v zahraničí běžně vykonávají migrantky, v ČR je to jinak
- druhá směna v domácnosti pro ženy
- domácí práce = ženská doména, neodborná a špatně placená práce

Uhde, Zuzana – Slepá ulička instituce nájemní domácí péče (*Gender, rovné příležitosti, výzkum*, ročník 13, číslo 1/12)

Migrantky a nájemná práce v domácnosti v České republice – Ezzeddinne, Petra. Praha: SIMI 2014

Jechová, Květa. „Osvobozená domácnost“. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, ročník 13, číslo 1/12